

Litteraation numero: 103161/27
Haastattelun nimi: parlatorio s02e04 Aistikokemukset
Haastattelun kesto: 42 min
Litteroitu: Tutkimustie Oy 2.2.2022

Puhujien merkinnät: EP: Elina Pyy
LN: Laura Nissin

Muut merkinnät:

...	Puheenvuoro jää kesken, jatkaa puheenvuoroa
(-)	Pois jäänyt sana tai sanan osa
(--)	Pois jäänyt jakso
(sana)	Epäselvä sana tai jakso
<u>alleviivaus</u>	E erityisen painollinen sana tai jakso
[hahasulkeet]	Litteroitijan kommentti
[pp]	Päällekkäistä puhetta
[hp]	Hiljaista puhetta
[ep]	Epäselvää puhetta

Huomautukset: --

[väkijoukon hälinää, rauhallista kielisoitinmusiikkia]

EP: "Mitä sinulla on meidän kanssamme tekemistä, kirottu opettaja, äijä, jota vihaavat niin pojat kuin tytöt? Eivät vielä ole helttapääkukot hiljaisuutta rikkoneet, mutta sinä jo raippoinesi jyriset julmana karjuen. Yhtä hurjasti kaikuu alasimella sepän takoma pronssi. Kesympänä reuhaa meteli suuressa amfiteatterissa. Me naapurit pyydämme unta, vaikka emme koko yöksi, sillä valvominen on helppoa, alituinen valveillaolon raskasta. Päästä pois oppilaasi. Sinä karjulörppö, joka saat maksun huutamisesta, vaaditko saman maksun siitä, että vaikenet?"

[rauhallista kielisoitinmusiikkia]

EP: Tervetuloa kuuntelemaan Suomen Rooman-instituutin Parlatorio-podcastia. Minä olen Elina Pyy puhuu instituutin tutkijalehtori ja juttelen täällä meidän podcastissa säännöllisesti kiinnostavien Rooman kävijöiden kanssa menneisyyden ja nykypäivän yhtymäkohdista. Tänään mä olen juttelemassa täällä Laura Nissisen Helsingin yliopiston yliopisto-opettajan ja ensi vuoden alusta alkaen Aarhusin yliopiston apulaisprofessorin kanssa. Tervetuloa Laura.

LN: Kiitoksia Elina. Tosi kiva nähdä ja kiitoksia kutsusta tähän podcastiin.

EP: Eipä kestä. Kiva, että ehdit ja pääsit tulemaan. Me tunnetaan siis Lauran kanssa myös Rooman ajoilta vuosien takaa. Niin kuin monien näiden Parlatorion vieraiden kanssa mä olen aikanaan Roomassa tutustunut, näin meidänkin kohdalla. Taisi olla joskus kymmenisen vuotta sitten.

LN: Joo, olisiko ollut 2010 ehkä.

EP: Joo. Millainen sun oma Rooman historia on ja miten sun tutkimusaiheet on tähän ympäristöön sulautuneet, sitoutuneet?

LN: Itse asiassa tässä täytyy mennä ihan mun oman historian alkuhämäriin, elikkä jo ennen kuin mä olen aloittanut opiskeluja Villa Lantella ja Suomen Rooman-instituutilla on ollut merkitys itse asiassa ihan siihen, että mä olen alkujaan päätenyt edes tälle alalle. Mä Suomen Rooman-instituutin toimintaan olin tutustunut ja sitä kautta edes ymmärtänyt, että tällainen upea ala on olemassa ja tämä saattaisi kiinnostaa. Sitten päädyin opiskelemaan latinaa ja Rooman kirjallisuutta Helsingin yliopistoon. Toki sitten olen ollut siinä mielessä onnekas, että mä olen monella lailla ollut tekemisissä Villa Lanten ja Suomen Rooman-instituutin kanssa. Opiskeluaikana olin kursseilla, jotka nyt oli aivan toki ainutlaatuisia...

EP: Se on monelle opiskelijalle varmasti ollut semmoinen elämän muuttava kokemus.

LN: Joo kyllä. Se oli ihan sellainen, että ei sellaista samanlaista opintojaksoa voi saada oikeastaan mistään muualta. Sitten toisaalta kun mä rupesin tekemään väitöskirjaa, mulla kävi sellainen onni, että ensin sain tämän niin kutsutun Wihurin stipendin, että mä vuoden ajan sain olla Roomassa. Silloin tosiaan just tutustuttiinkin siellä.

EP: Mm.

LN: Sitten itse asiassa kävi sellainen, että kun väitöskirja alkoi olla loppuvaiheessa, tarvitsin vielä viimeistelyyn apurahan ja sain Villa Lanten Ystävien stipendin.

EP: Sulla on ollut molemmat.

LN: Joo, mulla on ollut molemmat. Mä olin sitten Villa Lanten Ystävien stipendillä Roomassa vielä 2016 tekemässä sitä viimeistelyä siihen.

EP: Joo.

LN: Sittenhän mä kyllä Suomessakin olen ollut tätä Suomen Rooman-instituuttia ylläpitävän säätiön palveluksessa töissä. Olen ollut apulaisasiamiehenä ja sitten vielä tehnyt tämmöisessä avoin data -tutkimushankkeessa tutkijan hommia, eli monella lailla.

EP: Joo, sä olet kyllä nähnyt tosiaan instituutin toimintaa monesta vinkkelistä sekä sieltä tutkijavinkkelistä että hallinnon puolelta.

LN: Juu kyllä, sekä olen ollut siellä Villa Lanten terassilla nauttimassa [naurahtelua] että nähnyt, miten tällaista instituuttia ylläpidetään. Olen ollut siinä sivusta seuraajana, mutta se on ollut hyvin opettavaista kyllä sekini.

EP: Joo. Mistä sä teit väitöskirjaa silloin, kun sä olit siellä?

LN: Mun aiheena oli roomalaiset nukkumiskäytännöt. *Roman sleep* oli mun väitöskirjan nimi, eli tutkin Rooman historiaa siitä näkökulmasta, että miten nukkuminen oli yksityistaloissa järjestetty ja minkälaiset kulttuuriset käytännöt siihen vaikutti.

EP: Tämä onkin meidän tämän päivän aihe tai osa meidän tämän päivän aihetta, koska sitten sulla on nykyinen projekti, joka osittain sivuaa näitä teemoja. Sä tutkit nyt post doc -projektissasi aistikokemuksia ja aistiärsykykeitä antiikin Roomassa, eikö vain?

LN: Joo, eli tämmöinen aistihistoriallinen ja aistiarkeologian aihe on nyt tässä mun tällä hetkellä käynnissä olevassa projektissa kylläkin.

EP: Tuossa aloitettiin tämä podcast lukemalla katkelma roomalaiselta runoilija Martialikselta sellainen pätkä, joka vähän yhdisti näitä molempia teemoja, eli siellä puhuttiin unen puutteesta ja toisaalta raivottiin kaupungin melua vastaan. Kerro vähän siitä, miten sitä tutkitaan, miten kokemuksellisuutta ja aistikokemuksia voi tutkia, kun puhutaan ajasta, joka on 2 000 vuoden päässä?

LN: Erinomainen kysymys ja itsekin olen ollut hieman skeptinen ennen kuin mä tähän aistihistoriaan heittäydyin. Toki täytyy olla sillä lailla nöyrä tämän oman tutkimusaiheen edessä, että on asioita, joita me emme varmasti voi selvittää. Me ei voida selvittää just, miten joku yksittäinen pompejilainen asukas on tämän aistiympäristönsä kokenut, mutta me voidaan kuitenkin tutkia aika monenlaisia asioita tässä. Esimerkiksi latinankielinen kirjallisuus on ihan pullollaan kaikenlaisia aistikuvauksia. Me voidaan tutkia, mitä erilaisista aistikokemuksista kerrotaan kirjallisuudessa, eli se on se ensimmäinen askel lähteä perkaamaan sitä kirjallisuutta ja siinä esiintyviä aistikokemuksia esimerkiksi minkälaisia hajuja on pidetty hyvänä tai mitkä on koettu inhottavina. Mä itse nyt tässä mun omassa tutkimuksessa keskityn just näihin negatiivisena koettuihin aistimuksiin, joten mä luen niitä latinankielisiä tekstejä etsien sieltä näitä ikävinä pidettyjä kokemuksia. Esimerkiksi hajujen ohella vaikkapa häiritsevän kovaa meteliä, niin kuin nyt tässä alkurunossa kuulummekin, tai vaikkapa pimeyden vaikutusta arkielämään tai kuvauksia tungoksesta ja miten sellaiseen tai muuhun ei-toivottuun kosketukseen suhtauduttiin, mitä kirjailijat kertoo siitä tai miten ei-toivotun kosketuksen aiheuttamaa kipua kuvataan.

EP: Joo.

LN: Sitten taas makuaistia voi tutkia vaikka siitä näkökulmasta, mitä kirjailijat kertoo nälästä tai ruoan puutteesta, jos ne kertoo. Me tiedetään näiltä runoilijoilta itse asiassa aika useita kuvauksia illalliskutsuja metsästäväistä ihmisistä. Tämä on kanssa yks kirjallisuudessa yleisesti esiintyvä teema.

EP: Joo. Toi on kiinnostava huomio, että esimerkiksi hyvät ja pahat hajut, mikä on hyvä haju, mikä on paha haju. Tässä havahtuu tajuamaan sen, että nämähän ei ole mitenkään absoluuttisia nämä aistikokemukset, vaan ne on määritelty siinä oman kulttuurin puitteissa.

LN: Joo ja nimenomaan tässä tullaan tähän aistihistorialliseen tutkimukseen. Tietenkin siis aistit on paljon biologiaa, ja me yleensä ajatellaan, että haju- ja makuaistit on kemiallisia ja näkö ja kuulo ja tunto fyysikaalisia aisteja, mutta etenkin just haju- ja makuaistit liittyy ihan valtavasti kulttuurisia piirteitä, eli muuten samankaltainen aistimus saatetaan kokea ihan eri tavalla tai tulkita ihan eri tavalla eri kulttuureissa. Esimerkiksi erilaiset ruokakulttuurit ja makutottumukset on aika selkeä esimerkki tästä.

EP: Se on hyvä esimerkki, joo.

LN: Mun oma suosikkiesimerkki hajujen kulttuurisidonnaisuudesta on juustot.

EP: Joo.

LN: Joo [naurahtaa] eli esimerkiksi, jos ajattelee jotain semmoisia ranskalaisia herkkujuustoja, jotka joko saa veden kielelle tai aiheuttaa sellaisen yökkäysreaktion, että mikäähän sukka hi tuolla [naurahtaa] haisee.

EP: Niinpä. Tosi eri merkityksiä.

LN: Joo, todellakin ja se riippuu tietenkin siitä, kuka sitä haistaa, minkälainen kulttuurista tällä ihmisellä on ja totta kai aina omat henkilökohtaiset mieltymyksetkin sekoittaa tätä pakkaa. Siinä mielessä meillä on monia kulttuurisia piirteitä.

EP: Sä käytät myös materiaalista aineistoa, eikö niin, et pelkästään kirjallisuutta tässä tutkimisessa.

LN: Joo. Arkeologinen tutkimus voi tuoda erilaisia aspekteja ainakin tähän kokemuksellisuuteen ja erilaisten ihmisten kokemuksiin. Totta kai sekin on lähtökohdiltaan aika vaikeata, koska oikeasti me tutkitaan asioita, jotka on hävinneet jo tuhansia vuosia sitten. Mä käytän itse arkeologista aineistoa Pompejista, ja sehän on aika ainutlaatuinen kohde tällaisen tutkimuksen tekemiseen.

EP: Kyllä.

LN: Mä olen valinnut yhden tapaustutkimuksen eli korttelin, jota Helsingin yliopiston Pompeji-projekti on nyt tutkinut jo aika pitkään. Mä olen ollut mukana tässä projektissa, joten tunnen sen korttelin aika hyvin itsekin.

EP: Joo.

LN: Mun metodina on tässä ollut tällainen, että mä identifioin ja kartoitan siitä kyseisestä korttelista mahdollisten aistikokemusten lähteet ja sen jälkeen analysoin sitä tilaa, missä ne lähteet on, mitä niiden sijainti ja se tilankäyttö meille paljastaa. Käytännössä tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että missä tässä kyseisessä korttelissa on ollut vaikka hajulähteitä. Esimerkiksi missä siellä on ollut vessat, missä siellä on ollut pesuloita, missä siellä on ollut tulisijoja, talleja, baareja tai mihin jätteet on kerätty ja miten ne on kerätty.

EP: Joo.

LN: Äänimaisemaa voi tutkia esimerkiksi akustiikkaan perehtymällä eli minkälaisia materiaaleja on käytetty ja miten ne vaikuttaa akustiikkaan ja melun kuulumiseen eri alueilla. Siitä korttelista on identifioitu mahdollisesti tämmöisiä metalli- ja kivityöpajoja. Ne nyt voidaan ajatella tuottaneen aika paljon meteliä. Tai sitten miten tiloja on voitu käyttää pimeällä, eli esimerkiksi miten valaistus on ratkaistu ja miten luonnonvalo hyödynnetään näissä tilaratkaisuissa tai miten keinovaloa, mihin asti keinovaloa esimerkiksi riittää pimeällä talossa kulkemiseen. Me tiedetään jo aikaisemmasta tutkimuksesta, että tämmöisiä valkoisia heijastavia freskopintoja on hyödynnetty siihen, että valo lisääntyy myös pimeällä. Makukokemuksia voi jäljittää etsimällä sieltä korttelista baareja, leipomoita tai esimerkiksi tutkimalla ruokailuvälineiden ja ruoanlaittovälineiden jäänteitä.

EP: Joo.

LN: Samoin puutarha-arkeologia tuottaa tietoa ruokavaliosta. Itse asiassa tuosta korttelista, jota mä tutkin, Pompeji-projekti on sieltä löytänytkin paljon jäänteitä ruokailusta ja niitä on tarkemmin tutkittu, näitä luuaineistoja esimerkiksi. Sieltä on löydetty tietoa, että siellä on itse asiassa syöty aika hyvin. Ainakin siis sanotaan se eliitti ja sen omistavan luokan jäsenet ovat syöneet esimerkiksi paljon hyvin lihapitoista ruokaa. Tämän verran nyt jo ainakin tiedetään.

EP: Joo. Toi on hurjan kiinnostava...

LN: Joo [naurahtaa].

EP: ...kokonaisvaltainen kokemushistoriallinen lähestymistapa. Ideaalilanteessa mä voin kuvitella, että sinne kortteliin voisi piirtää semmoisen aistipolun, että tästä se henkilö on kävellyt ja tuossa kohtaa on ollut kauhea meteli ja tuolta on tullut ihana leipomom tuoksu ja näin.

LN: Joo ja tämä on itse asiassa mulla kyllä myös suunnitteilla. Itse asiassa tällaista metodia käytetään nyt enemmän kyllä ehkä näissä moderneissa aistielämäkerrallisissa tutkimuksissa, mutta kyllä sitä on yritetty soveltaa ja osin soveltuu myös tämmöiseen menneisyyden tutkimukseen, tämmöinen englanninkielinen termi kuin smell walk eli haju kävely.

EP: Ai, sellainen on olemassa.

LN: Joo, sellainen on olemassa, eli että otetaan nimenomaan yksi paikka, vaikka tämä kortteli, ja sitten kierretään se ympäri ja mietitään, minkälaisia esim. hajuja nyt on tullut vastaan tai minkälaista meteliä on tullut vastaan. Mullahan oli ajatuksena, että mä tutkin just tätä tämmöistä ruuhkaista kaupunkikortteliä.

EP: Joo.

LN: Tätä kaupungin liikennettä ja sen ruuhkaa voidaan laskennallisilla malleilla analysoida. En ole vielä päässyt itse tekemään, mutta toivottavasti pääsen tekemään. Tällaisia voidaan, joo.

EP: Ai esimerkiksi sitä, että mihin paikkoihin ne ihmismassat kerääntyä ja milloin.

LN: Joo.

EP: Joo.

LN: Tätä on esimerkiksi tehty Pompejista siltä osin, että on laskettu, kuinka paljon esimerkiksi ihmisiä on käynyt näillä julkisilla kaivoilla hakemassa vettä ja mihin kellonaikaan ja kuinka paljon siellä on porukkaa kulkenut ja mistä ne ihmiset on tullut ja menneet. Tällaista analyysiä tehdään Pompejista koko ajan.

[rauhallista kielisoitinmusiikkia]

EP: Nyt kun me tässä puhuttiin tosiaan näistä mahdollisista kaikista aistikokemuksista eli hajut tai meteli tai tungos, mä en voi olla ajattelematta tätä modernia Roomaa [naurahtaa].

LN: Joo.

EP: Kun meillä on sieltä molemmilla kokemuksia näistä kaikista, miten tämä sun mielestä vertautuu oletettavasti siihen antiikin Roomaan?

LN: No siis, täytyy sanoa, että jotkut tietyt antiikin kirjalliset lähteet ovat sellaisia, että voisin kuvitella, että on modernissa [naurahtelua] Villa Lantessa kirjoitettu.

EP: Niin.

LN: Tosiaan Juvenalikselta, joka on siis ensimmäisen vuosisadan loppupuolen satiirikkorunoilija, joka on kirjoittanut, että unenpuute kaupungissa on suorastaan tappavaa ja itse asiassa aiheuttaa vatsavaivoja, jota kautta sitten koituu kohtalokkaaksi. Metelein vuoksi uni ei tule etenkään vuokra-asunnoissa hänen mukaansa, koska melua kantautuu kaduilta: Kärryt rämisee. Siellä on karjalaumojia ajavat kuljettajat, jotka kiroilee. Ne kuljetettavat eläimet metelöi. Juvenalikselta mukaan ainoastaan rikkailta on varaa nukkua kaupungissa, eli hehän voivat vetäytyä johonkin esikaupunkihuvilalle tai maaseudulle. Mun täytyy sanoa, että aina välillä, kun mä olen Villa Lantessa, tämä runo tulee mulle mieleen.

EP: Mhm.

LN: Niin ihana paikka kuin se onkin, siinä on esimerkiksi lastensairaala, että ambulanssit ajaa siitä pillit soiden hyvin usein.

EP: Joo.

LN: Ja Villa Lanten omaan äänimaisemaan kuuluu ne ihmiset, jotka huutelee sieltä Gianicolo-kukkulalta sinne vankilaan sinne alas.

EP: Kyllä.

LN: Ja siellä on juhlivaa nuorisoa ja tietenkin linnutkin laulavat aika aikaisin aamulla siellä Lanten ympäristössä. Toki luonnon äänet tässä tämmöinen aika ihana versus nämä muut. Tästä Juvenalikselta tekstistä saattoi päätellä, myös antiikissa koettiin kaupungissa tällaisia. Toki mä haluan tässä kohtaa huomauttaa, että just Juvenalis ja Martialis, joilta löytyy tosi tämmöisiä mahtavia tekstipätkä, joista helposti tulee semmoinen, että 2 000 vuotta sitten oli ihan sama meininki kuin nykyään, he kuitenkin kirjoittaa liioiteltua satiiria. Siinä aina pitää ottaa se sen niin sanotun suolahyppysen kera, mutta mainioita juttuja toki kirjoittavat.

EP: Joo. Saa nyt noista Juvenalikselta ja Martialikselta kommentteista kuitenkin vähän sellaisen olon, että oletettavasti antiikin roomalaisia pitkälti häiritse samat aistiärsykkeet kuin mitkä meitä nykyään häiritsee.

LN: Monelta osin kyllä ja on tietynlaisia aistiärsykeitä, jotka voidaan pitää jollain tavalla... tai negatiivisia reaktioita tiettyihin aistiärsykeisiin voidaan pitää jossain määrin universaaleina.

EP: Joo.

LN: Toki tässäkin saattaa olla vaihtelua, ja toki kulttuurikin pystyy jollain lailla näitä muokkaamaan, mutta jos ajatellaan tämmöisiä ihan esim. vaikka ulosteet, mätä liha, tällaiset asiat kyllä on yleensä kulttuurissa kuin kulttuurissa enemmän tai vähemmän negatiivisesti koettuja.

EP: Niin, niihin liittyy ihan selkeitä terveyshaittoja.

LN: Nimenomaan, että se negatiivinen reaktio on oletettavasti kehittynyt ihan hyvistä syistä elikkä terveystieteiden tutkimista. Sitten kun esimerkiksi maanviljelijät kirjoittavat kirjailijat kertoo lannasta [naurahtaa], siitä puhutaan itse asiassa hirveän positiiviseen sävyyn, koska tietenkin, kun lanta ajetaan pelloille, se edesauttaa...

EP: Se on hyödyllistä siellä.

LN: Niin, eli se on iloinen, positiivinen asia. Eihän ne nyt sano, että se yhtäkkiä muuttuisi hyvältä haisevaksi, mutta tavallaan se suhtautuminen siihen on sitten siinä, koska se tuottaa...

EP: Niin se merkitys taas on.

LN: Niin joo. Se on tärkeä.

EP: Joo.

LN: Se on sen hedelmällisyyden ja sadon edesauttaja. Silloin se on tärkeitä.

EP: Joo ja pitkältihän lika ja likaisuuden kokemus usein liittyykin siihen, että joku asiaa on väärässä paikassa, minne se ei kuulu.

LN: Joo.

EP: Se lanta siellä agraarikontekstissa on aivan hyvä ja ok, mutta sitten ulosteet kaupungin kaduilla ei välttämättä olekaan.

LN: Juu, juuri näin.

EP: Jos mietitään sitä roomalaiskaupunkia, Pompeji on ollut jossain määrin pienempi kaupunki, mutta voidaan puhua joko Pompejista tai Roomasta, mitkä siellä on olleet pahimpia esimerkiksi hajun tai melun aiheuttajia? Sä tuossa nopeasti jo jotain listasitkin, mutta onko sellaisia ihan stereotyyppisiä?

LN: Itse asiassa stereotyyppisiä tällaisia hajuhaittoja tai tällaisia on kuvattu aika paljon aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa. Vaikka tätä antiikin aistihistoriaa ei nyt vielä hirveän pitkälle ole ehditty tutkia, mutta se, mitä on tutkimusta olemassa, niissä aika usein kerrotaan se, että esimerkiksi vessat haisi ihan hirveästi ja jätehuolto. Me tiedetään pompejilaisista ja Ostiassa olevista pesuloista, että siellä on käytetty virtsaa pesuaineena, joten on oletettu, että ne on ollut todella haisevia. Sitten tietenkin roomalainen kalakastike, kaikki tietää garumin, joka on fermentoidusta kalasta valmistettu. Sen työpajat, jossa sitä valmistetaan, pidetään hyvin haisevaa. Sitten tietenkin parkitsimot, elikkä missä nahkaa käsitellään.

EP: Nahan käsittelyyn.

LN: Joo. Näitä nyt on pidetty hirveän pahan hajuisia ja varmasti osittain olivatkin. Sitten tämä garumin valmistus, kyllä mä voisin kuvitella, että kalan mättäminen on haissut [naurahtaa].

EP: Joo, toi on se, jota mä en tullut ajatelleeksi. Kun siellä auringossa se kala mätännee... [nauraa]

LN: Joo ja me tiedetään, että Pompejissa on aikaisempina vuosisatoina siellä varhaisaikoina ollut näitä garum ihan siis tehdas, jos lainausmerkeissä puhutaan tehtaasta.

EP: Niin, teollisuutta ikään kuin.

LN: Niin, tällaista pienteollisuutta. Ilmeisesti kuitenkin viimeistään Augustuksen aikaan ovat siirtäneet tuotannon pois. Silloin on oikeastaan viimeistään kaikki loppuneet. Oletettavasti joko sen takia, että se oikeasti on haissut niin pahalta, että ne on haluttu siirtää pois kaupungista tai sitten osittain myös se, että sen jälkeen on pärjätty tuonnilla muualta valtakunnasta. Mutta sitten tässä on muutama asia, mistä on ihan kaikkien modernien tutkimus... Esimerkiksi pompejilaiset vessat ei välttämättä haissut ihan niin paholta kuin nyt monesti modernissa tutkimuksissa ehkä annetaan ymmärtää. Itse asiassa nyt tässä mun uudessa artikkelissa mä keskustelen tällaisesta mahdollisuudesta, että ne on saattanut olla tällaisia kompostointia nämä pompejilaiset vessat.

EP: Sellainenhan ei oikein hoidettuna haise kovin pahasti.

LN: Niin, että ongelma on pikemminkin sitten se, jos sitä ei ole saatu toimimaan. Sitä ei saa kunnolla tuuletettu esimerkiksi, sittenhän se on voinut ollakin haiseva.

EP: Tästä päästäänkin siihen kysymykseen, joka mun piti jossain vaiheessa esittää. Miten tämä aistiärsykkeiden statuspuoli tai -aspekti? Oletettavasti varakkaimmilla ihmisillä, yläluokkaisilla roomalaisilla oli mahdollisuus välttyä osalta aistiärsykkeistä, ei nyt kaikilta, mutta osalta. Kun kaupungin tasolla saatettiin sijoittaa kaupungin ulkopuolelle tai joen toiselle puolelle pois astutuksesta jotain hajun lähteitä, miten sitten yksilötasolla tai perhetasolla?

LN: Joo kyllä ihan selvästi just tällä varakkaimmilla eliitillä oli sekä halua että mahdollisuus välttyä tietynlaisilta negatiivisilta aistiärsykkeiltä. Tämä tulee hyvin esiin siinä nukkumisen yhteydessä, eli rauhalliset hiljaiset makuuhuoneet on kyllä selvästi näiden eliitin herrahenkilöiden mieleen. Niitä kuvataan usein, ja esimerkiksi Pliniuksella on ihan mahtava kuvaus sen omasta huvilasta, jossa se on ihana huvila ja se kertoo siitä hyvin seikkaperäisesti. Hän sitten kertoo, että siellä on muun muassa semmoinen hänen oma suosikkialue: huvimaja, joka on vähän erillään muista tiloista, jonne saattaa vetäytyä niin, että palveluskunnan juhlinta saturnalian aikaan ei häntä häiritse. Sitten tietenkin myös, jos ajatellaan nyt näitä vessoja, minkä mä mainitsin, että Pompejissakin on ollut näissä isoissakin taloissa. Ne on kyllä sijoiteltu yleensä silleen, että vaikka se kompostointi ei välttämättä olisi toiminutkaan, tilajärjestelyjä ja ovia sulkemalla ja tuuletusta järjestelmällä sieltä ne hajut saa ohjattua muualle kuin niihin kaikkein hienoimpiin tiloihin.

EP: Joo.

LN: Tässä on itse asiassa sellainen, että Pompejissa ne vessat on melko usein yhdistetty keittiöiden kanssa samoihin tiloihin, ei samassa huoneessa, mutta ne saattaa olla vierekkäin, ja keittiöiden just sitten tätä savun hajua ja ruoanlaiton hajua on aika tehokkaasti saatu tuuletettua sieltä pois niin, että se ei sitten kantautuisi hirveän pitkälle sinne muualle asuntoon tai taloihin.

EP: Tämä on jännä ajatus. Kokisin itse, että nykyaikana me asetetaan aika selkeästi eri kategorioihin vessahajut ja keittiöhajut.

LN: Kyllä.

EP: Keittiöhajut on ruokahalua herättäviä. Ne on pikemminkin hyvä asia.

LN: Joo ja tämä on itse asiassa yksi semmoinen, missä roomalaisten ja meikäläisten ajattelu poikkeaa. Seneca muistaakseni muun muassa sanoi, että keittiön katkut just ruoanlaitto ja se savun haju oli hänen mielestään todella haitallista ja harmillista. Hän halusi lähteä just kaupungista maaseudulle hengittämään raitista ilmaa.

EP: Joo.

LN: Oletettavasti kyllä näille maistui kuitenkin loppujen lopuksi ne keittiössä tuotetut herkut, mutta se haju ja valmistaminen ei ollut mieleen.

EP: Just että se ruoan laittamisen prosessi pidetään erillään.

LN: Kyllä. Se pidetään visuaalisesti erillään, mutta yritettiin pitää myös tämä hajumaailma erillään siitä raikkaamman ilman.

EP: Mulla tuli nyt mieleen, tuosta Pliniuksesta kun sä puhuit, mieleen keisari Hadrianuksen Villa Tivolin lähellä. Siellähän tässä massiivisessa, toki varsin poikkeuksellisissa palatsikompleksissa, Hadrianuksella oli semmoisen tekolammen keskellä vielä sellainen minidomus, johon keisari saattoi halutessaan vetäytyä eristyksiin.

LN: Joo.

EP: Tulee tosi voimakkaasti sellainen olo sekä tästä Pliniuksen että Hadrianuksen esimerkistä, että ehkä se hiljaisuus ja rauha ja aistiärsykeettömyys oli joskus sitä suurinta ylellisyyttä.

LN: Voisin yhtyä tähän näkemykseen kyllä ja mä vähän luulen, että itse asiassa keisareilla se oli jopa vähän vaikea saavuttaa. Ehkä semmoinen varakas tai suorastaan rikas yläluokkainen mies, mutta ei kuitenkaan keisariperheen jäsen oli parhaassa asemassa saavuttaakseen tällaisen, koska sitten taas just julkisen elämän vaatimukset on sellainen, joka tuotti erilaisia aistiärsykeitä ja sun piti myös olla esimerkiksi hirveän aikaisin aamulla hereillä. Jos sä olet kunnianhimoisesti mukana julkisessa elämässä, ei esimerkiksi aamulla saa nukkua pitkään tosiaan [naurahtaa] ja tällaisia seikkoja.

EP: Saiko aamulla muuten nukkua pitkään roomalainen herrasmies vai pidettiinkö sitä jotenkin pahana tai laiskurimaisena...

LN: Sitä pidettiin pahana ja laiskurimaisena [naurahtelua]. Tosiaan sekä jälleen kerran tämä samainen Martialis, mutta toisaalta myös Horatius just voivottelee sitä, että jos on tämmöinen kunnianhimoinen, julkisessa elämässä mukana oleva henkilö, ei yksinkertaisesti saa aamulla nukkua. Sen vastapaino on sitten joko vetäytyä julkisuudesta tai lähteä kaupungista pois maaseudulle lepäämään. Roomalaiseen tämä clientien salutaatio, jossa käydään aamulla patronuksen luona tervehtimässä aamutervehdys, sehän on semmoinen yhteiskunnallinen...

EP: ...Instituutio.

LN: ...rituaali, instituutio. Sitten pitää olla aamulla hereillä, mennä sinne, ja niiden patronustenkin on syytä olla hereillä. Itse asiassa teksteissä esiintyy myös moralisoivia tekstejä sellaisista laiskoista isännistä, jotka eivät ota vastaan näitä [naurahtelua] klientejään. Sellainen oli sitten aika moraaliton tapaus.

EP: Joo. Väkisinkin tulee mieleen se, miten moraalisesti jotenkin latautunut asia uni on nykyäänkin. Meillähän on länsimaisessa työkuulttuurissa vallalla aika voimakkaasti sellainen kiireen idealisointi ja vähän unisuudenkin idealisointi. Sitten taas sen vastapainoksi on viime vuosina tullut tällainen oman kehon biohakkerointi, jossa uni on valtavan tärkeää. On Oura-sormuksia, joilla tutkitaan, miten laadukasta se uni on ja on sitä sun tätä. Tämä on vähän ristiriitainen tämä meidän suhtautuminen selkeästi.

LN: Joo. Mä täällä nyökkäilen kovasti. Tosiaan kyllä tämä tämmöinen hyvin moralisoiva käsitys nukkumisesta on antiikissa vahvana just jollakin Cicerolla, Senecalla, tällaisilla henkilöillä. Just he itse asiassa kehuskelevat olevansa hyvin vähänunisia henkilöitä tietenkä.

EP: Eli siis tehokkaita.

LN: Elikä tehokkaita joo. Pärjäisivät hyvin voittajan tunneillaan [naurahtaa] nyt sitten nykykeskusteluissa. Tämä aikainen lintu nappaa madon tyyppinen ajatteluhan on hirveän vahvana meidänkin kulttuurissa, ja on vuosikymmeniä, vuosisatoja meillä ollut jonkinlaisena oletusasetuksena, että hyvä ihminen nousee aamuvarhain ja on tosi tehokas. Onneksi nyt viime aikoina, tietenkä kun lääketieteellinen unitutkimus on kehittynyt tai se on yksi tieteenaloja, joka jatkuvasti tuottaa uutta tulosta, me tiedetään, että univaje on pahasta ja hyvät unet on luovuuden ja tämmöisen ihan ehdoton edellytys. On tietenkä tosi hyvä, että me nyt tiedetään ja tiedostetaan, ja tästä puhutaan, mutta mä olen harmissani nyt katsonut tätä keskustelua tässä sivusta. Lepäämisestä ja rentoutumisesta on tullut taas uusi suorituksen aihe.

EP: Joo.

LN: Se on yksilön vastuulla suorittaa. Ja se on semmoinen asia, mihin mä haluaisin puuttua, että oikeasti nyt pitäisi vihdoin ja viimein ymmärtää [naurahtaa] se, että nukkuminen on tärkeä asia. Meidän koko yhteiskunnan pitää pystyä sallimaan hyvät yöunet kaikille eri ihmisille. Meillä on erilaisia vuorokausirytmeyksiä ja me eletään aika pitkälti aamurytmisten ihmisten mukaisesti.

EP: Todellakin.

LN: Jos tätä pääsisi muuttamaan, mä olisin iloinen.

EP: Niin oikeus uneen, sen demokratisointi, kun nyt se on kieltämättä ehkä tämän hetken keskustelussa enemmän sellainen, että sun pitää olla jo aika etuoikeutettu ja hyvässä taloudellisessa asemassa ja hyvin jaksava, jotta sä pystyt tavallaan hakkeeroimaan sitä omaa untasi.

LN: Kyllä.

[rauhallista kielisoitinmusiikkia]

EP: Tämä luontevasti johdattelee meidät kyllä nyt myös tähän unen ja aistiärsykkeiden terveystieteelliseen keskusteluun äärelle. Miten antiikissa? Oletettavasti oltiin kuitenkin tietoisia tästä unen tarpeesta ainakin, mutta entäpä sitten näiden muiden aistiärsykkeiden haitallisista vaikutuksista?

LN: No unesta tiedetään tietenkä, että jopa nämä Cicero ja Seneca, jotka mahtailivat tällä omalla vähän unisuudellaan, kuitenkin myöntävät sen, että univaje on pahasta. Kyllä univajeen haitallisuus tunnettiin hyvin jo antiikissa. Sitten meillä on kaikenlaisia kirjoituksia antiikissa esimerkiksi siitä, miten sitten unettomuutta voidaan hoitaa. Cato vanhemmalla on kaaliohjeita, että syötetään kaalia unettomalle. Hänelle kyllä suurin piirtein kaikkiin vaikeisiin tepsisi kaali [naurahtuksia]. Minä hieman epäilen näiden toimivuutta. Jopa vatsavaivoihin muistaakseni taitaa neuvoa kaalia, että sinänsä. Sitten esimerkiksi Celsuksella, joka on kirjoittaa lääketieteellisiä tekstejä, on hirveän paljon erilaisia keinoja. Ne on välillä sellaisia, että pitää kuunnella jotain veden liplatusta tai sitten toisaalta menee jo vähän kidutuksen puolelle, että pidetään ihmistä väkisin hereillä, jotta se sitten nukkuu.

EP: Ai kauhea. Se on varmasti tehokas...

LN: Niin [naurahtaa].

EP: ...mutta aika raakalaismainen.

LN: Aika kauhea. Sitten toisaalta myös tietenkin kaikenlaisia erilaisia yrtejä ja totta kai joku oopiumin tapainen. Sehän nyt on tunnettu jo pitkään ennen kreikkalaisroomalaista antiikkia, mutta se varmastikaan mikään kauhean yleinen ei ole ollut, mutta on kuitenkin ollut tiedossa, että tätä voidaan hyödyntää.

EP: Joo ja jotkut tuommoiset liplattava vesi ja ehkä rauhoittavat yrtit periaatteessa, miksi ei. Voihan niistä olla hyötyäkin.

LN: Sitten toisaalta, jos ajatellaan tätä aistimaailmaa ja lääketiedettä ja niiden yhtymäkohtaa antiikissa, siis kyllä tällainen aistinvarainen terveellisten asioiden määrittely oli hyvin tärkeää, eli tarkoitan tässä nyt sitä, että esimerkiksi puhtaan ilman, puhtaan veden määrittely tehtiin aistinvaraisesti ja se oli myös hyvin tärkeää. Siinä mielessä tämä aistihistoriallinen näkökulma liittyy vahvasti myös terveyteen.

EP: Ja kyllähän tosiaan sekini, että huonon tai likaisen ilman, huonon tai likaisen veden syy tautien aiheuttajana tai levittäjinä tiedostettiin.

LN: Joo, vaikka tietenkään mistään mikroskooppisen pienistä taudinaiheuttajista ei tiedetty vielä, mutta jonkinlainen yhteys ehkä ymmärrettiin. Joskin pikkuisen mä olen miettinyt sitä, kun meillä esimerkiksi siellä Pompejssakin on just vaikka siinä korttelissa ja siinä talossa, mitä on tutkittu, on vesikaivo siinä vessan viereissä. Hitusen mä olen miettinyt, että onko sitä vettä nyt mihinkä siellä oikeasti käytetty.

EP: Joo.

LN: Mutta ehkä jos oikeasti se vesi itsessään ei ole haissut tai maistunut pahalle, vaan se on aistinvaraisesti voitu todeta olevan hyvälaatuista, niin mikä jottei.

EP: Niin kuin tässä on tämän keskustelun aikana koko ajan tullut esiin, nämä liittyy nämä sun kaksi eri tutkimusprojektia toisiinsa, ja kun miettii nyt vaikka tuota, että se unen puute tiedettiin olevan epäterveellistä, varmasti sitä unta häiritsi monet juuri tällaiset aistiärsykkeet. Ihan taas kokemukseräisesti siitä metelistä me puhuttiin jo, mutta kyllähän Roomassa myös tulee aika kuuma kesäaikaan, mikä saattaa häiritä unta huomattavastikin.

LN: Yllättävän vähän just esimerkiksi kuumasta näissä unikuvausissa puhutaan.

EP: Ai siitä ei puhuta.

LN: Toki on aina tällaisia jotain, että jollain viuhkalla voi viilentää, mutta siellä on monia sellaisia asioita, mistä voisi kuvitella, että on ollut ärsyttävää, mutta niistä ei kauheasti ole jäänyt kirjallisuuteen tai ei ole ainakaan mulla tullut vastaan. Toinen asia, voisi ajatella, että esimerkiksi jotain luteita on sängyt kuhissut tai jotain torakoita mitä tahansa tällaisia ötököitä. Niitä mainitaan näissä makuuhuonekuvausissa muutaman kerran, mutta ei mitenkään silleen ylettömästi.

EP: Joo.

LN: Tarkoitaaako se sitten sitä, että ne ei oikeasti häirinnyt vai tarkoittaako se sitä, että on ehkä niin banaalia kertoa jostain luteista, että ne on jotenkin niin yleistä ja arkipäiväistä, että kirjailijat ei vaivaudu tällaisesta esimerkiksi edes kertomaan.

EP: Toi on tosi hyvä ja kiinnostava kysymys. Tässä nyt just mä havahduin siihen, nyt mä itse täällä vedän yhtäsuuruusmerkkiä sen välille, että kun minua ärsyttää kuuma yöllä, niin varmasti näitä antiikin roomalaisiakin ärsytti.

LN: Niin.

EP: Ei varmasti, mutta sitten tosiaan tuokin huomio, minkä sä toit, että voi myös olla, että arkipäiväisessä keskustelussa ärsytti ja tuli esiin, mutta se ei pääse sinne lähteisiin asti.

LN: Niin. Meillä on aina näitä isoja aukkoja tässä just nimenomaan näiden arkikokemusten... kun me kuitenkin käytetään lähteenä eliitin miesten kirjoittamia tekstejä. Varmasti siis kylmyys ja kuumuus molemmat ne on kanssa tuntoaistiin tai tällainen lämpötila-aistihan on tuntoaistin liittyvä aisti. Kyllä mä yritän sitäkin tässä tutkia muun muassa selvittämällä just esimerkiksi talojen lämmitystä talvella tai sitten tuuletusta kesällä.

EP: Joo.

LN: Sen mä muistan, että Marcus Aurelius valittelee, että hänen jollain huvilallaan oli talvella niin kylmä, ettei peiton alta viittinyt käsiä paljastaa.

EP: Joo.

LN: Tällainen kommentti kyllä löytyy. Kyllähän itse asiassa kaikki, jotka Italiassa on ollut keskitalvella, tietää, että se kylmyys menee luihin ja ytimiin, jos on kosteata.

EP: Kyllä.

LN: Ja miten sitten lämmitys on hoidettu. Toisaalta tähän tuuletukseen tietenkin liittyy myös tämä hajujen pois tuulettaminen. Pompejista me tiedetään, että siellä on ollut hyvin paljon suljettavia ovia ja niiden ovien sulkemisella ja avaamisella on voitu saada jonkinlaista vetovirtausta aikaiseksi niin, että on saatu sitten myös viilennettyä ja tuuletettua.

EP: Joo.

LN: Kyllä hyvin paljon kiinnitetään talojen rakentamisessa huomiota tällaisiin rakenteellisiin seikkoihin, jotka joko lämmittää tai viilentää ja raikastaa.

EP: Niin parhaimmillaan kaksi karpästä yhdellä iskulla.

LN: Joo.

EP: Mutta varmasti tosiaan tämä kirjallisten ja materiaalien lähteiden yhdistäminen on paras tapa saada jonkinlaista kokonaisvaltaista tietoa näistä kokemuksista.

LN: Joo, kyllä mä näkisin, että jos keskittyy vain jompaankumpaan, se jää hieman vajavaiseksi. Toki siinä on haasteita. Kyllä mä ymmärrän tämän, että mä olen kuitenkin itse klassillinen filologi, että kirjallisuus on mulle se läheisempi ja sen mä tunnen paremmin, vaikka paljon olen ollut siellä arkeologisen materiaalin kanssa tekemisissä, siinä on aina se vaara, että tavallaan rupeaa tulkitsemaan niitä arkeologisia lähteitä liikaa sen kirjallisuuden kautta. Ne täytyy selkeästi pitää erillään ja katsoa, minkälaisiin asioihin näillä voidaan vastata.

EP: Niin ettei ala käyttää silleen kehäpäätelmänä niitä toinen toistensa tukena.

LN: Kyllä, se on se vaara ja sellaista on kyllä tapahtunutkin tässä tieteenalamme historiassa.

EP: Sanoisitko sä tähänastisen tutkimuskokemuksen ja kertyneen tiedon perusteella, että mielikuva näistä antiikin roomalaiskaupungissa sellaisina kaoottisina, kakofonisina, haisevina [naurahtaa] lähteinä on täysin panettelua [nauravat] vai onko siellä totuuden siemen?

LN: Siellä voi olla pieni totuuden siemen, mutta mä en nyt lähtisi ihan lioittelemaan. Monestihan itse asiassa näissä just käytetään tämmöistä fiktionaalista aikamatkaajaa esimerkkinä, että jos nyt tästä pääsisimme aikakoneella Pompejiin, pyörtyisimme hajusta ja metelistä ja näin.

EP: Niin.

LN: Vaikea varmuudella sanoa. Mä sanoisin, että se on ehkä vähän lioiteltu kuva. Esimerkiksi just Pompejistakin puhutaan, että siellä on ihmiset käyttäneet katuja vessoja sun muuta. Sellainen nyt on mun mielestä aivan lioittelua. Siellä oli kuitenkin hyvin kattava vessaverkostosta, ja ei ihmisillä ole mitään syytä käydä vessassa kadulla, koska niillä on mukavat sisävessat. Siihen kadulle ulostamisen ei oikeastaan ole mitään todistusaineistoa.

EP: Niin ja muutenkin infrastruktuuri oli olemassa, jätteitä kuopattiin kaupungin ulkopuolelle usein ja näin.

LN: Kyllä. Jätehuolto on ollut aika dynaamista. Paljon on kierrätetty, eli on ollut sellaisia tilapäisiä jätekasoja, joista on sitten pelastettu sellaiset, mitä voidaan uudelleen käyttää ja loput on viety, Pompejissakin tiedetään, että kaupungin muurien ulkopuolelle. Ne on viety pois, ei hirveän kauas. Ne on lähinnä just silleen poissa silmistä ja ehkä poissa nenästä, jos ajattelee tätä hajumaailmaa, mutta kuitenkin suurimmat jätteet, orgaaniset jätteet, luut, tämmöiset on kuitenkin jossain vaiheessa siivottu pois sieltä. Eli tästä on kyllä merkkejä arkeologiassa, että keskellä kaupunkia ei ole ollut varsinaisia tunkiota. Ne on ollut sellaisia tilapäisiä jätekasoja. Sitten myös näitä vessoja on käytetty just esimerkiksi orgaanisen materiaalin komposteina.

EP: Eli et ihan allekirjoittaisi tämmöistä.

LN: Mä en nyt ihan allekirjoita. Mä olen nyt just vähän tällainen ilonpilaaja [naureskelua], että en allekirjoita niitä väitteitä, että se olisi ollut aivan hirvittävä. Totta kai varmasti erilainen ja just esimerkiksi siihen äänimaailman kulttuurisuuteenkin vaikka liittyy asioita. Itselle tuli mieleen, kun tässä puhuttiin jo näistä, että mitkä on kulttuurista ja mikä on biologista, että esimerkiksi antiikin Roomassa ja Pompejissa on varmasti paljon esimerkiksi uskonnollisia menoja, johonka liittyy kaikenlaista erilaista laulua, musiikkia. Jos me päästäisi nyt sillä aikakoneella sinne, me ei ehkä välttämättä tunnustettaisi niitä uskonnollisiksi. Se on just sitä kulttuurista, mikä pitäisi tietää...

EP: Tietää, mitä se tarkoittaa.

LN: Niin, että mitä se tarkoittaa. Siellä on varmasti paljon sellaista, mikä saattaisi meillä olla semmoista, että kääk ja apua [naurahtaa], mutta semmoinen ihan hillitön sikolättikaos, en kyllä ainakaan Pompejia sellaisena pidä.

EP: Joo. Kiitos Laura tosi paljon näistä huomioista ja keskustelusta.

LN: [naurahtaa] Okei.

EP: Meillä loppuu taas aika kesken [nauraa].

LN: No niin, just tässähan vasta päästiin vauhtiin [naureskelua].

EP: No niin.

LN: Hei, kiitos kutsusta. Tämä oli tosi kivaa.

EP: Niin oli. Tosi kiinnostava aihe. Onnea matkaan nyt tämän tämänhetkisen tutkimusprojektin kanssa ja toivottavasti päästään keskustelemaan siitä siellä Rooman metelin äärelläkin lähiaikoina.

LN: Juu, jossain ihanan espresson tuoksussa.

EP: Just näin.

LN: Joo. Paljon kiitoksia.

EP: Kiitos.

[rauhallista kielisoitinmusiikkia]

EP: Tämä oli Parlatorio Suomen Rooman-instituutin podcast, jossa jutellaan menneisyyden ja nykypäivän kiinnostavista yhtymäkohdista. Pääset kuuntelemaan sitä Spotifyssa ja muissa yleisimmissä podcastpalveluissa.

[rauhallista kielisoitinmusiikkia]